

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/22/159-162>

Qəhrəman Rüstəmov
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
qehremanr@list.ru

İDMAN YARIŞLARINDA İRQI AYRI-SEÇKİLİK PROBLEMİNİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNİLMƏSİNİN ANALİZİ

Xülasə

Müasir dövrümüzədək gəlib çatan irqçilik problemləri idman sferasından da yan keçməmişdir. İdmanın ruhuna zidd olan irqçilik onun insanları birləşdirmə funksiyasına birbaşa zərər vurmaqdadır. Bu sahədə mövcud irqçilik problemləri hələ də öz aktuallığını saxlamaqdadır. İdman kifayət qədər mürəkkəb bir sistemdir və bu sistemi təşkil edən üsürlərin hər birinin hüquqi tənzimlənməyə ehtiyacı vardır. Baxmayaraq ki, istər beynəlxalq konvensiyalarda, istərsə də yerli normativ aktlarda irqçiliyin qarşısının alınması ilə bağlı normativ baza mövcuddur, lakin hal-hazırda irqi ayrı-seçkiliyin qarşısı alına bilməmişdir.

Açar sözlər: *idmanda irqi ayrı-seçkilik, idman hüququ, idman yarışları, rasizim, irqçilik, hüquqi mübarizə*

Gahraman Rustamov
Baku State University
master student
qehremanr@list.ru

The legal problem of racial discrimination in sports competitions analysis of regulation

Abstract

The problems of racism that have reached our modern times have not bypassed the sports sphere. Racism, which is against the spirit of sport, directly harms its unifying function. The problems of racism in this area are still relevant. Sports is a rather complex system, and each of the elements that make up this system needs legal regulation. Although there is a normative framework for the prevention of racism, both in international conventions and in local normative acts, racial discrimination has not been prevented at present.

Keywords: *racial discrimination in sports, sports law, sports competitions, racism, racism, legal battle*

Giriş

Dilindən, dinindən, cinsindən, milliyətindən, irqindən aslı olmayaraq idman cəmiyyəti təşkil edən insaları daim bir araya gətirən sosial bir vasitə olmuşdur. Məhz idmanın bu istiqaməti onun irqçiliyə qarşı bir mübarizə formasına çevrilməsinə şərait yaradır. İdmanın hər hansı forması ilə məşğul olmağa insanlar arasında heç bir fərq qoyulmaması, istənilən şəxsin idmanla məşğul ola bilməsi bu sahədə irqçiliyin baş tutmasına zəmin yaradır. Bu səbədən də irqçilik hallarının baş verdiyi sahələrdən biri də məhz idman sahəsidir. İdmanın köməyi ilə insanlar arasında rəqabətin sağlam formada aparılması, cəmiyyətdə mövcud azlıqların idmanın köməyi ilə cəmiyyətə inteqrasiya ola bilməsi kimi hədəflərə çatmaq mümkündür. Başqa sözlə, idmanın köməyi ilə irqçilik, ayrı-seçkilik və təcridetmə ilə mübarizə aparmaq, insanlar arasında qarşılıqlı hörməti təşviq etmək üçün ideal platforma ola biləcəyi düşünülür (European Union Agency for Fundamental Rights, 2010). Racism, Ethnic Discrimination, and Exclusion of Migrants and Minorities in Sport: A Comparative Overview of the Situation in the European Union)

Hüququn istənilən sahəsində yaranmış münasibətlərin tənzimlənməsi zamanı müxtəlif çətinliklər və problemlər ortaya çıxır. Müasir dövrdə idman hüququnun insan hüquqları aspektindən

ən problemlı hissəsi məhz idmanda irqi ayrı-seçkiliklə bağlı yaranmış problemlərdir. İdman sahəsində mövcud irqçilik problemlərinin həlli üsullarını aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək mümkündür:

1. Yerli və beynəlxalq idman federasiyalarında irqçiliyə qarşı hüquqi mübarizə
2. İdman Arbitraj Məhkəməsinin nümunəsində idmanda irqçiliyə qarşı hüquqi mübarizə

İdmanda irqçiliyə qarşı hüquqi mübarizənin aparılması üçün ilkin olaraq həm dövlətdaxili qanunverciliyə və beynəlxalq konvensiyaların realizəsi məsələsinə nəzər salmaq lazımdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına nəzər salınana zaman idmanın bir insan hüququ kimi konstitusiyada əks olunmadığı ilə qarşılaşacağıq. Lakin müxtəlif elmi araşdırmaları və konvensiyaları nəzərdən keçirən zaman idmanın mədəniyyətin bir sahəsi olması ilə bağlı fikirlər və müddəalar rast gəlinir. Həmin bu fikirlərdən yola çıxaraq, Konstitusiyamızın “Mədəniyyət hüququ” adlanan 40-cı maddəsinin idman sahəsinə də aidliyi barədə fikir irəli sürmək mümkündür. Qeyd olunan maddənin birinci hissəsi hər kəsin mədəni həyatda iştirak etmək hüququ təsbit olunmuşdur (AR Konstitusiyasının 40-cı maddəsi).

İdmanın populyar qolu olan futbolda insan hüquqlarının pozulması halları daha çox araşdırılmışdır. Dünyanın hər yerindən insanları səfərbər edən futbolun inkişafı üçün çoxlu araşdırmalar aparılır. Nəticədə, milli və beynəlxalq idman təşkilatları öz təşkilatlarının yurisdiksiyası altında olan hər kəsin hüquqlarını qorumağa borcludur. Bu hüquqların qorunmasında rəhbər normativ bazanı FIFA və UEFA-nın normativ bazası, BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Rəhbər Prinsipləri, insan hüquqları baxımından beynəlxalq standart olaraq qəbul edilmiş digər normativ aktlar və beynəlxalq konvensiyalar təşkil edir.

İdmanda yaranmış mübahisələrin araşdırılması bir neçə orqan tərəfindən aparılır. Əgər yaranmış mübahisə lokal xarakterli mübahisədirsə, yerli federasiyalarda, əgər mübahisənin predmeti beynəlxalq xarakterli idisə bu səfər beynəlxalq federasiyalarda öz həllini tapır.

İdman sahəsində pozulan əsas insan hüquqlarından biri də irqçilik problemidir. Bu problemin ilkin olaraq yerli federasiyalarda hansı üsulla həll edildiyinə nəzər salmaq lazımdır. Azərbaycan Respublikasında idmanın müxtəlif qollarını aktiv səviyyədə fəaliyyət göstərir. Həmin bu idman sahələrinin yerli səviyyədə tənzimlənməsi məhz yerli federasiyaların üzərinə düşür.

İdman sahələri içərisində idmançıların ən çox irqçi davranışlara məruz qaldığı sahələrdən biri də futbol sahəsidir. Azərbaycan Respublikasında futbol sahəsi 3 aprel 1992-ci il tarixində yaradılan Azərbaycan Futbol Federasiyaları Assosiasiyası (AFFA) tərəfindən tənzimlənir.

AFFA-nın təşkilatı hüquqi forması assosiyativ xarakterli qeyri-hökumət təşkilatıdır. Özünün fəaliyyətini nizamnamə əsasında təşkil edir.

Futbol sahəsində yaranmış lokal xarakterli mübahisələr AFFA-nın daxilində hüquq tətbiqedicisi orqanlarında həll edilir. AFFA-nın hüquq tətbiq edici orqanları birbaşa olaraq AFFA Nizamnaməsinin 23-cü maddəsinin “D” bəndində öz əksini tapmışdır (AFFA Nizamnaməsinin 23-cü maddəsi).

Yuxarıda qeyd olunan maddədə nəzərdə tutulan intizam tədbirlərindən bəziləri futbol yarışlarında baş verən irqçi davranışların cəzası olaraq tətbiq edilir. AFFA-nın İntizam Komitəsi “İntizam Məcəlləsi”-də qeyd olunan normaların pozulması məsələlərini həll edən bir qurumdur. Həmin məcəllədə də idman yarışlarında baş verən irqçi hərəkətlərin sanksiyaları qeyd olunmuşdur. Yerli səviyyədə irqçiliyə qarşı mübarizənin gücləndirilməsi və gələcəkdə bu tip irqçi hərəkətlərin qarşısının alınmasında normativ bazanın mövcudluğu zərurəti vardır. Yuxarıda qeyd olunan AFFA-nın İntizam Məcəlləsi bu sahədə atılmış mütərəqqi addımlardan biridir. AFFA İntizam Məcəlləsinin 42-ci maddəsi məhz müasir dövrümüzdə idmanda qarşılaşdığımız irqçi hərəkətlərə qarşı mübarizəyə həsr olundumuşdur (AFFA İntizam Məcəlləsinin 42-ci maddəsi).

Maddənin sanksiya hissələrinə nəzər salınan zaman görünür ki, irqçi hərəkətlər edən istər oyunçular, istərsə tamaşaçılar, istərsə də klublar sərt sanksiyalara məruz qalır və onlar barəsində cərimə cəzası tətbiq edilir. Hər bir komandanın oyun ruhunun artırılması onun tamaşaçı kütləsindən asılıdır. Əgər tamaşaçı tərəfindən irqçi davranışlar edilərsə stadionun həmin hissənin qismən və tam bağlanması bir başa olaraq həmin komandanın oyun ruhuna təsir edə və onun oyun nəticəsinin kifayət qədər aşağı düşməsi ilə nəticələnmə bilər. Əlbəttə ki, bu azarkeşin istəyəcəyi son şeydir.

İdmanda irqçiliylə qarşı mübarizəni həyata keçirən digər bir orqan isə beynəlxalq federasiyalardır. Ümumiyyətlə idman sahəsində kifayət qədər beynəlxalq federasiyalar mövcuddur. Bunlara misal olaraq UEFA və FİFA-nı göstərmək olar. Hər iki federasiya idmanda irqçiliyin qarşısının alınması istiqamətində kifayət qədər normativ bazaya malikdirlər. İlkin olaraq idmanda irqçiliyə qarşı mübarizənin UEFA formasına nəzər yetirək. UEFA-nın İntizam Reqlamenti UEFA Nəzarət, Etika və İntizam Komitəsinin qəbul etdiyi qərarların əsasını təşkil edir. İrqçilik və ayrı-seçkiliyin qeyd edilməsi bu Əsasnamənin 14-cü maddəsində tənzimlənir. Müvafiq olaraq, bir şəxs və ya qrup rənginə, irqinə, dininə, etnik mənşəyinə, cinsinə və ya cinsi oriyentasiyasına görə və ya hər hansı səbəbdən təhqir olunarsa, bu əməl cəzalandırılır (5).

UEFA Nəzarət, Etika və İntizam Şurası tərəfindən qəbul edilən qərarların əksəriyyətində irqçilik və ayrı-seçkiliklə bağlı pankartlar və ya şüarlar FC Zenit St-dən bəri hüquqi müzakirə mövzusunə çevrilmişdir. UEFA bu müzakirələrin nəticəsi olaraq ekstremist və ayrı-seçkilik ideologiyalarına istinad edilməsinə icazə verilməyəcəyini bildirmişdir.

FİFA qaydalarına görə, üzv ölkələrin idman təşkilatları futbolda irqçiliklə bağlı aktları qəti olaraq pisləməli, ən təsirli şəkildə mübarizə aparmalı və irqçi davranışları cəzalandırmalıdır. FİFA-nın irqçilik və ayrı-seçkilik aktları ilə bağlı qaydaları FİFA İntizam Məcəlləsinin "Ayrı-seçkilik" adlı 13-cü maddəsində yer alır. Bu maddəyə əsasən dilinə, dininə, dərisinin rənginə, cinsinə, cinsi oriyentasiyasına və ya hər hansı digər səbəblərə görə ayrı-seçkilik qadağan edilmişdir (6).

Aşkar edilmiş irqçi hərəkətlər cəzasız qalmamalı və qarşılığında sanksiya tətbiq edilməlidir. Bu sanksiyalar FİFA-nın İntizam Məcəlləsində açıq şəkildə göstərilib. FİFA İntizam Məcəlləsinə uyğun olaraq, azarkeşlər irqçi hərəkətə yol verdikdə, onların mənsub olduqları klubla əməlin miqyasından asılı olaraq xəbərdarlıq edilir və ya tamaşaçısız oynamaq cəzası verilir. Hərəkətin miqyasının ciddi olduğu və ya təkrarlanan irqçi hərəkətlərə görə klubu oyun nəticələrinin ləğv olunması, xal silmə cəzası, aşağı liqa cəzası və ya liqadan xaric etmə kimi ağır sanksiyalarla gözləyə bilər. Bundan əlavə, irqçi hərəkətlərdə əli olduğu aşkarlanan azarkeşlər azı iki il idman tədbirlərini izləməkdən uzaqlaşdırıla bilər. Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, üzv idman təşkilatı və ya klubu da azarkeşlərin törətdiyi irqçi hərəkətlərə görə cərimə cəzası gözləyə bilər.

Beynəlxalq İdman Arbitraj Məhkəməsi (CAS) 1984-cü ildə BOK tərəfindən yaradılmış Beynəlxalq İdman Arbitraj Məhkəməsi (CAS) beynəlxalq səviyyədə idman sahəsində arbitraj vəzifəsini öz üzərinə götürən ən effektiv qurumdur. Məhkəmə arbitraj qərarlarının tələb etdiyi bütün meyarlara, xüsusilə müstəqillik və qərəzsizliyə malikdir. Bu səbəbdən CAS-in qərarları istənilən məhkəmə orqanının qərarı kimi məcburidir və tərəflər üçün sanksiya səlahiyyətinə malikdir.

Arbitraj öz yurisdiksiyasını və legitimliyini tərəflərin könüllü arbitraj razılaşmasına əsaslanır (Hong-lin, 2008: 265). Bu, tərəflər üçün çox vacibdir. Təbiidir ki, heç bir tərəf yaranmış mübahisənin həllində digər tərəfin məhkəmə sistemində etibarə etməyəcəkdir. Bu hissədə arbitraj tərəflərə ədalətli və qərəzsiz və qarşı tərəfin "daxili məhkəmənin üstünlüyü" nə malik olmayan bir məhkəmə sistemi kimi çıxış edəcəkdir (Margaret, 2017: 1).

İdmanda irqçilik və ayrı-seçkilik çox vaxt ifadə azadlığı məsələsini gündəmə gətirir. Sanksiyalara məruz qalan şəxslər iddia edirlər ki, bu cür hallar AİHK-nın 10-cu maddəsi ilə təmin edilən ifadə azadlığı çərçivəsində qorunmalıdır. Bununla belə, tətbiq olunacaq sanksiya ilə pozuntunun dərəcəsi arasında mütənasibliyin olması lazım olduğunu vurğulayan CAS, qərarlarından birində İrin Deleanu adlı idmançıya azadlıq hüququnun hüdudlarını aşdığına görə verilən cəzanın düzgünlüyünü vurğulamış, lakin sonradan onun ictimaiyyət qarşısında üzr istəməsinə nəzərə alaraq verilmiş cəzanı minimum həddə salmışdır (Arbitration CAS 2012/A/3041 Irina Deleanu v, 2013).

Nəticə

Yuxarıda qeyd etdiyim hüquqi əhəmiyyətli analizdən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, aşağıda qeyd olunan hallar idman subtekləri tərəfindən nəzərə alındığı halda idman sahəsində irqçilik hallarının qarşısını almaq mümkün olacaqdır:

İdman meydançasında baş verən irqçilik hallarında şəxsin əməlinə birbaşa olaraq məqsəd və motivə nəzər salınmalı, hüquq mühafizə sisteminin bütün səviyyələrində iştirak edən şəxslərə

məqsədyönlü təlim keçmək, irqçi hərəkətlərin qurbanlarını şikayətlərlə çıxış etməyə təşviq etmək və bu şikayətlərə baxılmasına nəzarət etmək üçün tədbirlər görmək, irqçilik və irqi ayrı-seçkilik ilə bağlı şikayətlərin verilməsində irqi ayrı-seçkiliyin qurbanlarına kömək etmək üçün səlahiyyətli müstəqil anti-diskriminasiya orqanının yaratmaq və səmərəli fəaliyyətini təmin etmək, idmanda bütün səviyyələrdə irqçilik əleyhinə geniş miqyaslı maarifləndirmə kampaniyalarını təşkil etmək və bütün müvafiq aktyorları cəlb edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. European Union Agency for Fundamental Rights. (2010). Racism, ethnic discrimination and exclusion of migrants and minorities in sport: A comparative overview of the situation in the European Union).
2. AR Konstitusiyasının 40-cı maddəsi.
3. AFFA Nizamnaməsi 23-cü maddəsi.
4. AFFA İntizam Məcəlləsinin 42-ci maddəsi.
5. UEFA İntizam Qaydasının "İrqçilik və digər ayrı-seçkilik davranışları" adlı 14-cü maddəsi.
6. FİFA "İntizam Məcəlləsi" 10-cu maddəsi.
7. Hong-lin, YU. (2008). "A theoretical overview of the foundations of international commercial arbitration". Contemporary Asia Arbitration Journal, c: 1, s: 2, 265 p.
8. Margaret, L. (2017). MOSES, The principles and practice of international commercial arbitration. Cambridge: Cambridge University Press, 1 p.
9. Arbitration CAS 2012/A/3041 Irina Deleanu v. (2013). Federation Internationale de Gymnastique (FIG), award of 12 June.
(<http://jurisprudence.tascas.org/Shared%20Documents/3041.pdf>)

Göndərilib: 20.02.2023

Qəbul edilib: 15.04.2023